

Калиновська І. М.

Волинський національний університет імені Лесі Українки

ВЕРБАЛЬНІ Й НЕВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ ТВОРЕННЯ КОМІЧНОГО В УКРАЇНСЬКО-КАНАДСЬКИХ ГРАФІЧНИХ ТВОРАХ ЯКОВА МАЙДАНИКА

У статті розглядаються вербальні і невербальні засоби творення комічного в графічних творах Якова Майданика, канадського письменника, художника-карикатуриста українського походження, чий творчий спадок став важливою складовою українсько-канадської культурної спадщини. Для опрацювання фактичного матеріалу застосовується метод дистрибутивного аналізу; метод інтерпретації допомагає розшифровувати смисли, закладені у компонентах графічних творів.

Дослідження особливостей творення комічного в українсько-канадських графічних виданнях Якова Майданика є важливим, оскільки поглиблює наше розуміння українсько-канадської літератури, дозволяє виявити особливості взаємодії української та канадської культур, надає цінні матеріали для вивчення процесів культурної адаптації і збереження національної ідентичності українців у Канаді.

Творення комічного в аналізованих графічних творах проявляється на трьох рівнях: персонажному, сюжетному та мовному. Автор майстерно поєднує ці рівні для досягнення максимального комічного ефекту. Персональний рівень включає зовнішність головного героя, риси його характеру, думки та ситуативні висловлювання. Сюжетний рівень охоплює опис ситуацій, авторські коментарі. Мовний рівень складає низку вербальних засобів, їх деформування, фонетико-орфографічні особливості мовлення персонажів. Комічність контекстуально обумовлена і базується на контрастах, перебільшених реакціях героїв, абсурдності ситуацій, надмірній деталізації. Для створення комічного ефекту автор використовує вербальні й невербальні засоби. Вербальні засоби творення комічного включають англіцизми, запозичення з німецької, польської мов, діалектизми, вульгаризми. Використання невербальних засобів, таких як знаки пунктуації та шрифту, сприяє творенню комічних ефектів. Важливою рисою комічного в графічних творах є його виражений національний характер.

Ключові слова: графічний твір, вербальний засіб, невербальний засіб, комічне, творення комічного.

Постановка проблеми. У сучасному літературознавстві зростає інтерес до вивчення творчого доробку письменників діаспори, які своєю творчістю збагачують культурний простір країни проживання та водночас зберігають і розвивають національні традиції. У цьому контексті особливої уваги заслуговує постать Якова Майданика – канадського письменника, художника-карикатуриста українського походження, чий творчий спадок став невід'ємною частиною українсько-канадського культурного надбання. Автор майстерно поєднав гумористичні й сатиричні оповідання з власними ілюстраціями (карикатурами та коміксами), і в такий спосіб створив унікальний синтез вербальних і невербальних засобів для творення комічного з метою викриття суспільних недоліків та їх виправлення через сміх, що демонструє важливість використання комічного

як інструменту соціальної критики та культурної рефлексії.

Вивчення особливостей творення комічного в українсько-канадських графічних творах Якова Майданика є актуальним, оскільки дозволяє розкрити специфіку взаємодії української та канадської культур у художньому просторі, збагачує наше знання українсько-канадської літератури, надає цінний матеріал для вивчення процесів культурної адаптації та збереження національної ідентичності українців в Канаді. Як зазначає О. М. Калита, сприйняття вербально виражених форм комічного значною мірою залежить від екстралінгвальних факторів, зокрема історичних, соціальних, національних та індивідуальних умов, які суттєво впливають на формування, розвиток і функціонування концептуальної та мовної картини світу певного етносу [4, с. 27].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Підґрунтям для дослідження графічних творів Якова Майданика є, насамперед, публікації канадської науковиці Л. Цимбалюк-Челядин, яка аналізує внесок автора в канадську комікс-культуру та його роль у відображенні досвіду іммігрантів та української ідентичності в Канаді [10]. У дисертаційному дослідженні вчена застосовує мульти-модальний підхід, поєднуючи традиційні методи аналізу з використанням цифрових платформ, що дозволяє глибше вивчити роботи Якова Майданика та їх значення для збереження української культурної спадщини [11]. Авторка також пропонує інноваційний інтерактивний веб-сайт як додатковий інструмент для читачів і дослідників, сприяючи активній взаємодії з культурними артефактами та подальшому вивченню творчості Якова Майданика.

У контексті дослідження творчості Якова Майданика важливим є внесок Д. Фаркавця, який у своїй праці зосереджується на аналізі літературного доробку письменника та його ролі у розвитку української літератури в Канаді [8]. Науковець концентрується на текстуальному аналізі творів Майданика, зокрема серії про вуйка Штіфа Табачнюка, і розглядає їх в контексті соціально-культурних умов української діаспори початку ХХ століття. Дослідник аналізує внесок Якова Майданика у формування унікального українсько-канадського літературного стилю, який поєднує елементи української народної традиції з реаліями життя українських іммігрантів у Канаді.

У нашій попередній праці акцентовано увагу на необхідності ґрунтовного дослідження творчого спадку Якова Майданика як джерела для літературознавчого, історичного, культурологічного осмислення історії української еміграції в Канаді. Ми проаналізували особливості творення образу українських першопоселенців Канади на початку ХХ століття у творах Якова Майданика, передумови його творення та популярність у середовищі тогочасної української спільноти Канади [2].

Вивчаючи сутність комічного, ми з'ясували, що його джерелом є видозміна змісту, значення, порушення міри, створення ілюзії. Так, у графічних романах творення комічного ґрунтується на контрастах, на невідповідності форми й змісту, й проявляється загалом у реакціях головних героїв на неочікувані ситуації, бажанні здаватися кращими, ніж вони є насправді, перебільшеній реакції персонажів, безглуздості ситуації, їх непотрібній деталізації, подвійних тлумаченнях, повтореннях, іронії [3].

У контексті графічних творів можна аналізувати реалізацію комічного на таких рівнях: сюжетному, персонажному та мовному [1]. Сюжетний рівень охоплює прийоми, пов'язані з розвитком подій, ситуаціями та авторськими ремарками. Персональний рівень фокусується на характеристиках героїв, їхній зовнішності, думках та ситуативних висловлюваннях. Мовний рівень включає широкий спектр лінгвістичних засобів: від стилістичних та лексичних прийомів до фонетико-графічних особливостей та мовної гри. Важливо зазначити, що найкращий комічний ефект досягається через синергію цих рівнів, де різноманітні прийоми та засоби взаємодіють, створюючи багатомірний контекст.

Мета статті полягає у визначенні вербальних і невербальних засобів творення комічного в українсько-канадських графічних творах Якова Майданика. Матеріалом дослідження слугують такі видання автора, як: «Вуйкова книга. Річник Вуйка Штіфа в рисунках Я. Майданика» [6] та «Вуйко Ш. Табачнюк і інші нові, короткі оповідання. Поверх 100 ілюстрацій автора» [5]. Основні завдання статті: проаналізувати рівні реалізації комічного; дослідити вербальні засоби творення комічного; вивчити невербальні засоби творення комічного в українсько-канадських графічних творах Якова Майданика.

Для вивчення графічних видань застосовуватимемо метод спостереження, аналіз і синтез. Для відбору досліджуваних вербальних засобів використовуватимемо метод дистрибутивного аналізу. Метод інтерпретації слугуватиме для аналізу вербальних і невербальних засобів творення комічного у досліджуваних графічних виданнях.

Виклад основного матеріалу. Д. Фаркавець підкреслює, що українські іммігранти в Канаді перенесли з собою традиції гумору та сатири, створивши низку гумористично-сатиричних журналів, які відображали різні аспекти суспільного життя [8]. Дослідник виділяє три ключові фактори, що сприяли розвитку комічного в українсько-канадській літературі: природну схильність українців до гумору, психологічну потребу в «сміху крізь сльози» та соціологічну необхідність критики суспільних недоліків. Ці чинники стали передумовою для створення такого популярного персонажа як вуйко Штіф Табачнюк, який уособлював образ українських першопоселенців у Канаді початку ХХ століття [8].

Яків Майданик створює комічний ефект вже іменем головного героя досліджуваних графічних творів, вуйко Штіф Табачнюк, майстерно поєднуючи елементи мовної гри та етнічної самоіденти-

фікації. За спостереженням А. Павловської [9], кожна частина імені несе гумористичне навантаження: «вуйко» натякає на невдачу, негідного звертання «містер»; «Штіф» – це кумедно спотворене англійське «Steve», що висміює незграбні спроби неосвіченого іммігранта асимілюватися в Канаді, а «Табачнюк» ідентифікує головного героя як українця.

Перша поява вуйка Штіфа Табачнюка в графічному творі Майданика – це майстерне поєднання різних комічних прийомів. Автор створює гумористичний ефект через контраст між серйозністю ситуації (еміграція до Канади) та безтурботністю героя. Комізм посилюється через надмірну деталізацію та абсурдність сцени прощання, де навіть домашні тварини плачуть. Діалог персонажів, сповнений діалектизмів та кумедних висловів, додає комічності ситуації:

(1) – *Вважай Стефане за жінку слюбну бото Канада, зароби гроші і вертай додому! – Євдошко кобіто мила! Не бануй саракоф тішиси – ти знаєш жи я не спав під дурного хатов* [6, с. 3].

Вуйка Штіфа Табачнюка зображено на чорнобілих рисунках автора простими лініями без зайвих деталей. Це чоловік невисокого зросту, опецькуватий, з животом, чорним густим волоссям і рясними вусами, одягнений в простих одностонних штаних і сорочці, картатій шапці. Його беззуба посмішка і безтурботний вираз обличчя виказують його вдачу.

У графічних творах Якова Майданика комічність образу вуйка Штіфа Табачнюка яскраво проявляється через його постійні пригоди та невдачі в різних професіях (за словами вуйка, «різні троблі та й бадрованя»). Автор майстерно зображає комічні ситуації, використовуючи контраст між серйозністю обставин та легковажністю героя. Наприклад, коли Штіф втрачає всі гроші на біржі, його емоційна реакція подана з комічним перебільшенням:

(2) – *Мой не фульгуй, бо те задушу... всі цинти пішли! – Я брок! Мо-мо-мой...!* [6, с. 34].

Автор посилює комічний ефект, показуючи безтурботність Штіфа щодо власних невдач. Герой виправдовує свої промахи кумедними фразами та народними приказками, які відображають його характер. Інколи Штіф показує дулю, яка може бути символом його нескореної вдачі:

(3) *Так ми щось шептало, що твоя... Штіфе, не до крісла, а голова не до антиресу, ферштен?* [6, с. 34];

(4) *З вуйка фермер, як батіг з клоча* [6, с. 36].

Комізм образу Штіфа Табачнюка яскраво проявляється в його невідповідності нормам «поважного канадського товариства». Яків Майданик майстерно використовує контраст між грубуватим, неотесаним селянином та очікуваннями цивілізованого оточення для створення комічного ефекту. Смішні ситуації виникають через незнання Штіфом елементарних правил етикету, що підкреслюється репліками інших персонажів. Особливо комічним є те, що Штіф абсолютно не переймається реакцією оточуючих на свою поведінку:

(5) *Навіть краватки не вмєш завязати як мені з тобов межи люди вийти?* [6, с. 72];

(6) *Скинь кашкет. Ти де в готели?* [6, с. 87];

(7) *І де ти небоженьку такий виховався? В Австрії чи то в Канаді тоді входило але не тут* [6, с. 87].

Яків Майданик майстерно використовує образ Штіфа Табачнюка для створення комічних ситуацій, які базуються на контрасті між самовпевненістю героя та його очевидною некомпетентністю, що ілюструє багатшаровість гумору автора. До прикладу, випадок, коли Штіф намагається виглядати експертом у техніці, не розуміючи принципів її роботи (8), чи спроба спростувати наукові факти про обертання Землі, яка базується на примітивній логіці та повному нерозумінні предмету (9). Це створює потужний комічний ефект, який посилюється через контраст між «авторитетним» тоном Штіфа та абсурдністю його аргументів:

(8) *Небоє Штіфи машиніста а не понімаєш ані ніц, – темний єс як табака в розі* [6, с. 60];

(9) *Таже якби той світ мав розум – тоби не крутивсі!* [6, с. 65].

Ненаситний апетит Вуйка Штіфа Табачнюка є ще одним джерелом комізму в графічних творах. Автор майстерно використовує цю рису для створення гумористичних ситуацій, які не лише розважають читача, але й розкривають характер персонажа. Комічність цієї риси підкреслюється через контраст між надмірним споживанням їжі Штіфом та турботливими, але марними застереженнями його дружини:

(10) *Вважай на свою середину щобис був на завтра здоров* [6, с. 55].

Схильність вуйка Штіфа до алкоголю є невичерпним джерелом комічних ситуацій, в які потрапляє головний герой. Автор майстерно використовує цю рису для створення смішних сцен, які одночасно розважають читача і відображають соціальні проблеми українських емігрантів. До прикладу, комізм ситуації при виконанні ремонт-

них робіт посилюється через внутрішній монолог Штіфа:

(11) *Дзізус крайці! Цалий «Губерман» гезьди а цей Цютабак екби незнав і слова не скаже – фе! І не гріх дару божого? Бренді – бігме вона! Ато нарід темний дурнісінько стоїт і марнуєсі. І де ту рихт* [6, с. 11].

Комічність ситуації досягає піку, коли п'яний Штіф відмовляється залишати будинок господаря. Ця фраза не лише смішна своєю абсурдністю, але й іронічно відображає прагнення героя до кращого життя:

(12) *Не піду, за мільйони не піду звідси бо мені ліпше як ксьондзови в краю або – ясновельможному панови...* [6, с. 14].

(13) *Штіф ю но гуд! Ю но джентлемен заберайтеся* [6, с. 13].

Щодо вербальних засобів творення комічного у графічних творах, необхідно підкреслити, що не завжди можна легко зрозуміти значення деяких лексичних одиниць, оскільки вони відображають поєднання кількох мовних явищ одночасно. Читачеві можуть знадобитися знання англійської мови, вміння трактувати українські діалектизми чи базові знання польської та німецької мов, оскільки Штіф Табачнюк – український іммігрант Канади з Галичини, яка на початку ХХ століття була під владою Австро-Угорської імперії, де офіційними мовами була німецька, угорська, подекуди польська та хорватська. Наприклад:

(14) *Гадей місці! Ю ферштен і форніс, а мі ворк і дацол. Містир ферштен ногінт в гавзі – гі орайт фела авсайд – ю нов...* [6, с. 10];

(15) *Вони дрінк Дзян? Коман ю санаматан лейзі босе – дрінк! А як сі цураєш то їж цютабаку. Я відкліную батлі!* [5, с. 13].

Л. Цимбалюк-Челядин звертає увагу на те, що глибший аналіз творів Якова Майданика розкриває витончену гру слів, яка підкреслює інтертекстуальність та тісне переплетіння української та англійської мов, характерне для мовлення перших українських переселенців того періоду. Автор вправно застосовує методи перекладу, стилізації та пародії у вигаданому листуванні та діалогах карикатурних персонажів, створюючи таким чином унікальне мовне взаємопоєднання [7].

Аналіз показав, що автор використовує широкий спектр вербальних засобів в мовленні головного героя Штіфа Табачнюка разом зі знаками пунктуації (здебільшого знаками оклику) та варіювання розміром шрифту, для створення комічного ефекту, які включають:

- транслітеровані англіцизми: *ізі (easy), ю (you), ворк (work), мен (man), кеш (cash), піг (pig), мембер (member), форінер (foreigner), крейзі фулз (crazy fools), ю нов (you know), смарт вумен (smart woman), олайн (all right)* тощо;

- адаптовані англіцизми з українською вимовою та словотвірними змінами: *відклінути (помити від clean), пейда (зарплата від pay day), батля (пляшка від bottle), завордувати (замовити від order), бадрувати (турбуваєм від bother), квітувати (звільнятися від quit), вордель (порядок order), вачуй (будь уважним від watch out), фоні (жарту, веселоці від funs)* та ін.;

- запозичення з німецької мови: *галішен (galischen – галицький), ферштен (verstehen – розуміти), ай-цай! (ein-zwai! – раз-два!), марширен (marschieren – марширувати), Нідер-ауф! (Nieder auf! – Встань! Піднімися!), Гальт! (Halt! – Зупинися! Стій!)* тощо;

- полонізми: *ціхо (cicho – тихо), ніц (nic – нічого), ксьондз (ksiądz – священник), їдзене (jedzenie – їжа), еден (jeden – один)* тощо;

- канадизми: *санаматан (негідник), губерман (урядовець, офіційна особа), кводир (quarter – канадська монета 25 центів); ярд (yard – ярд);*

- діалектизми (переважно галицький діалект): *вуйко (дядько), шкарадний (негарний), кобіта (жінка), бета (торба, мішок), гальба (склянка), нендза (надокучлива людина), ббанувати (жалкувати), писок (обличчя), подлук (згідно), закапарити (зіпсувати), лайдак (невдаха, нероба), сарака (бідолаха), бігме (їй Богу!),* та ін.;

- вульгаризми: *крейзі (crazy), стули морду, шареп (shut up), кнур старий, колода лінива, до холери, не гавкай, свиня стара, худоба, слоню, шкаріде мерзенна, кигу лінивий, гною оден* тощо.

Для комічного ефекту автор неодноразово використовує деформування слів, на зразок: *милігентний (інтелігентний), манігрант (іммігрант), манігрантка (іммігрантка), талгани (хулігани), но* (від англійського *no*, яке у вимові має бути *ноу*), при цьому основне значення лексичних одиниць не змінюється. Наприклад:

(16) *Гишки ввійдуть але тот ціз санаматан милігентне їдзене. Євдоха гадає жи вона мудра невер!* [6, с. 46];

(17) *Не кажи Штіфане, але Штіф, бо це Канада. Не тра аби нарід знав жи ти дурна манігрантка* [6, с. 17].

Висновки. У досліджуваних графічних творах комічне формується на трьох рівнях: персональному, сюжетному та мовному, які автор майстерно поєднує для досягнення найкращого

комічного ефекту. Персональний рівень відображає зовнішність головного героя, риси його характеру, внутрішній світ та спонтанні висловлювання. Сюжетний рівень включає описи ситуацій, авторські коментарі. Мовний рівень охоплює широкий спектр вербальних засобів, їх деформування, фонетико-орфографічні особливості мовлення головних героїв. Комічність контекстуально обумовлена і ґрунтується на контрастах, перебільшеній реакції головних героїв, безглуздісності ситуацій, надмірній деталізації. Для ство-

рення комічного ефекту автор використовує вербальні й невербальні засоби. Вербальні засоби творення комічного включають іншомовні слова-англіцизми, запозичення з німецької, польської мов, діалектизми, вульгаризми. Вживання невербальних засобів (знаків пунктуації, шрифту) сприяє творенню комічних ефектів. Важливою рисою комічного в графічних творах є його виражений національний характер, що відкриває перспективи для подальших досліджень у цьому напрямку.

Список літератури:

1. Івасишин М. Р. Мультиmodalність англомовного коміксу: лінгвальний і екстралінгвальний виміри. 2019. URL: https://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/09/dis_ivasyshyn.pdf (дата звернення: 21.09.2024).
2. Калиновська І. Творення образу українських першопоселенців в українській канадській літературі. *Канадознавство: суспільні та філологічні візії*: колективна монографія. Луцьк: Вежа-Друк, 2023. С. 71–109.
3. Калиновська І., Коляда Е., Калиновська М. Творення комічного в канадських графічних романах фонетичними і графічними засобами. *Слобожанський науковий вісник. Серія: Філологія*. 2023. № 4. С. 24–27.
4. Калита О. М. Мовні засоби вираження іронії в сучасній українській малій прозі : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2006. 214 с.
5. Майданик Я. Вуйко Ш. Табачнюк і інші нові, короткі оповідання. Поверх 100 ілюстрацій автора. Вінніпег: The New Pathway Publishers Ltd, 1959. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/27586/file.pdf> (дата звернення: 21.09.2024).
6. Майданик Я. Вуйкова книга. Річник Вуйка Штіфа в рисунках Я. Майданика. Saskatoon: Ukrainian Canadian Historical Publications, 1974. URL: <https://diasporiana.org.ua/mistetstvo/majdanyk-ya-vujkova-knygarichnyk-vujka-shtifa-v-rysunkah-ya-majdanyka/> (дата звернення: 21.09.2024).
7. Цимбалюк-Челядин Л. Вуйко Штіф пише додому. *Листи кохання з минулого: як залицялися, зустрічалися та одружувалися українці в Канаді*. Kule Folklore Centre, University of Alberta. 2019. URL: <https://loveletters.artsrn.ualberta.ca/uk/home/story-page?entity=269> (дата звернення: 21.09.2024).
8. Farkavec D. J. Maydanyk's Contribution to Ukrainian Canadian Literature. Master of Art thesis, University of Manitoba. 1983. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/21766/file.pdf> (дата звернення: 22.09.2024).
9. Pawlowsky A. A. Jacob Maidanyk as Social Critic. *Ukrainian Canadian Literature in Winnipeg: a Socio-Historical Perspective, 1908–1991*. PhD dissertation, the University of Manitoba. 1997. URL: https://www.nlc-bnc.ca/obj/s4/f2/dsk2/ftp03/NQ32887.pdf?oclc_number=145428369 (дата звернення: 24.09.2024).
10. Sembaliuk Cheladyn L. N. Forgotten Immigrant Voices: the Early Ukrainian Canadian Comics of Jacob Maydanyk. *Journal of Graphic Novels and Comics*. 2019. Vol. 13. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/21504857.2019.1666020> (дата звернення: 24.09.2024).
11. Sembaliuk Cheladyn L. Maydanyk's Memories: a Juxtaposition of Time and Space. Doctor of Philosophy Thesis, University of Alberta. 2023. URL: <https://loveletters.artsrn.ualberta.ca/en/home/story-page?entity=269> (дата звернення: 25.09.2024).

Kalynovska I. M. VERBAL AND NON-VERBAL MEANS OF COMIC EFFECT CREATION IN UKRAINIAN-CANADIAN GRAPHIC WORKS OF YAKIV MAYDANYK

The article examines the verbal and non-verbal means of comic effect creation in Ukrainian-Canadian graphic works of Yakiv Maydanyk, a Canadian writer, cartoonist of Ukrainian origin, whose artistic legacy has become an integral part of Ukrainian-Canadian cultural heritage. The method of distributive analysis is used to process the research material; the method of interpretation helps decode the meanings embedded in the components of graphic works.

The study of the peculiarities of comic effect creation in Ukrainian-Canadian graphic editions by Yakiv Maydanyk is important because it deepens our understanding of Ukrainian-Canadian literature, allows us to reveal the peculiarities of the interaction of Ukrainian and Canadian cultures, and provides valuable materials

for studying the processes of cultural adaptation and preservation of the national identity of Ukrainians in Canada.

Comic effect creation in the analysed graphic works is manifested on three levels: character, plot and language. The author skilfully combines these levels to achieve the maximum comic effect. The character level includes the appearance of the main character, his character traits, thoughts and situational statements. The plot level covers the description of situations, the author's comments. The language level consists of a number of verbal means, their deformations, phonetic and orthographic features of characters' speech. Comic effect creation is contextually determined and based on contrasts, exaggerated reactions of characters, absurd situations, excessive detailing. To create a comic effect, the author uses verbal and non-verbal means. Verbal means of comic effect creation include anglicisms, borrowings from German and Polish, dialectisms, and vulgarisms. The use of non-verbal means such as punctuation and font helps to create comic effects. An important feature of comic effect in graphic works is its distinct national character.

Key words: *graphic work, verbal means, non-verbal means, comic effect, comic effect creation.*